การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐาก จังหวัดสุโขทัย

Application of Buddhist Principles in Health Innovation during the New Normal of Phra Khilanupatthaka in Sukhothai Province

พระครูวิบูลสาโรภาส (เฉลิม กนฺตสาโร) [1] พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสทฺโธ[2] และเทพประวิณ จันทร์แรง[3]
Phrakhuwiboonsaropas (Chalerm Kantasaro), Phra Wisit Thitavisiddho and Thepprawin Chanraeng

Received: February 09, 2026
Revised: August 24, 2026
Accepted: August 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักพุทธธรรมกับนวัตกรรมทางสุขภาพ 2) ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย 3) เสนอกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิจัยทั้งหมด 16 รูป/คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา จัดเก็บข้อมูลด้วยการทำแบบสัมภาษณ์ การบันทึกเสียงสัมภาษณ์ ผลการวิจัย พบว่า 1) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ให้นัยสำคัญเกี่ยวกับสุขภาพใน 2 มิติด้วยกัน กล่าวคือ (1) มิติความสุขทางร่างกาย (กายิกสุข) (2) มิติความสุขด้านจิตใจ (เจตสิกสุข) โดยหลักธรรมสำคัญที่สามารถประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ ประกอบด้วย (1) ไตรลักษณ์ (2) หลักภาวนา 4 (3) หลักอิทธิบาท 4 (4) หลักพละ 5 (5) หลักอัปปมาทธรรม 2) พระคิลานุปัฏฐากควรศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้ 5 หลักธรรม ตามขั้นตอนต่อไปนี้ (1) ศึกษาองค์ความรู้ที่ได้จากหลักพุทธธรรม (2) วิเคราะห์หลักธรรมที่มีความเหมาะสมกับงานคิลานธรรม (3) ทดลอง

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, E-mail: sser_sandee@hotmail.com, Tel. 087 037 1320.

หรือ ฝึกปฏิบัติเพื่อการบูรณาการงานด้านสุขภาพ (4) เผยแผ่องค์ความรู้ และการปฏิบัติตน ให้กับพระสงฆ์อาพาธ และกลุ่มเป้าหมาย (5) ส่งเสริมให้พระสงฆ์อาพาธ มีการพัฒนาด้านรูปธรรม และนามธรรม สามารถดูแลและพัฒนาตนเองในด้านสุขภาวะอย่างสัมฤทธิ์ผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการรักษาทางจิตใจที่ยั่งยืน 3) จุดเด่นในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและเสนอกระบวนการนั้น พระคิลานุปัฏฐากต้องคำนึงว่าในการปฏิบัติหน้าที่ ควรมีคติพจน์ประจำใจ คือ มี “ธรรมะเป็นนวัตกรรมคุ้มครองใจ” และสามารถนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนาด้านสุขภาพใน 4 มิติ คือ ร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา การสร้างกระบวนการในการทำงานนั้น พระคิลานุปัฏฐากต้องนำองค์ความรู้ที่ได้มาจากหลัก พุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในกรอบ พุทธนวัตกรรมสุขภาพ ซึ่งมีรูปแบบ 4 โมเดล ดังนี้ (1) ธรรมะเป็นนวัตกรรมคุ้มครองใจ (2) นวัตกรรมสุขภาพ 4 มิติ (3) นวัตกรรมธรรมชาติบำบัด (4) นวัตกรรมกุฏิชีวาภิบาล โมเดลต้นแบบทั้ง 4 รูปแบบนี้เป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบในการปฏิบัติหน้าที่ด้านสุขภาวะ (Well-Being) ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัยที่เป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืน.

คำสำคัญ: การประยุกต์, พุทธธรรม, นวัตกรรมสุขภาพ, ภาวะปกติใหม่, พระคิลานุปัฏฐาก

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study Buddhist principles and health innovations; 2) to study the process of applying Buddhist principles in health innovations during the new normal of Phra Khilanupatthaka in Sukhothai Province; and 3) to propose a process for applying Buddhist principles in health innovations during the new normal of Phra Khilanupatthaka in Sukhothai Province. This was the qualitative research using document analysis and interviews. A total of 16 key informants were involved in the study. Data was analyzed using content analysis. Data was collected through interview questionnaires and audio recordings. The research results found that 1) Buddhist principles had significant implications for health in two dimensions: (1) physical happiness (kayikasukha) and (2) mental happiness (Cetasikasukha). The important principles that can be applied to promote health included (1) Tilakkhana, (2) Bhavana 4, (3) Iddhipada 4, (4) Bala 5 (5) Appamadadhamma; 2) Phra Khilanupatthaka should study the process of applying

the five principles according to the following steps: (1) studying the knowledge gained from Buddhist principles, (2) analyzing the principles that were appropriate for work of Gilanadhamma, (3) experiment or practice for the integration of health work, (4) disseminating knowledge and practicing to sick monks and target groups, and (5) promoting the tangible and intangible development of sick monks, enabling them to effectively care for and improve their own health effectively, especially sustainable methods of mental treatment; 3) a key feature in applying Buddhist principles and proposing processes was that Phra Khilanupatthaka must consider that in performing their duties, they should have a motto: "Dharma as an innovation to protect the mind," and be able to apply it to develop health in four dimensions: physical, mental, social, and intellectual. In creating a work process, Phra Khilanupatthaka must apply the knowledge gained from Buddhist principles as a model within the framework of Buddhist health innovation, which had four models as follows: (1) Dhamma as an innovation to protect the mind, (2) 4-dimensional health innovation, (3) natural healing innovation, and (4) monk's dwelling palliative care innovation. These four model prototypes were guidelines for developing a concrete and sustainable model for performing well-being duties of Phra Khilanupatthaka in Sukhothai Province.

Keywords: Application, Buddhist Principles, Health Innovation, New Normal, Phra Kilanupattthaka

บทนำ

ดังพุทธพจน์ของพระพุทธองค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาล พวกเธอภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเราก็จงพยาบาลภิกษุอาพาธเถิด ถ้ามีอุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุไข้นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีอาจารย์อาจารย์พึงพยาบาลภิกษุไข้นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีสัทธิวิหาริก สัทธิวิหาริกพึงพยาบาลภิกษุอาพาธนั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ผู้ร่วมอุปัชฌาย์ หรือ ผู้ร่วมอาจารย์ สงฆ์ต้องพยาบาลภิกษุอาพาธนั้น ถ้าไม่พยาบาลต้องอาบัติทุกกฎ” (มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นชัดเจนว่า พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลล้วนแต่อาศัยอยู่ป่าจึงต้องเผชิญกับอันตรายที่เกิดจากธรรมชาติตลอดเวลาทั้งจากสิ่งแวดล้อม และสัตว์ป่านานาพันธุ์ จึงทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย ในทางตรงกันข้ามปัจจุบันนี้พระสงฆ์มีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic Health)" เพื่อเชื่อมโยงกับหัวข้อวิจัยเรื่องนวัตกรรมทางสุขภาพและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น รักษารูปแบบการอ้างอิงให้สอดคล้องกับงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา โดยคงการอ้างอิงพระไตรปิฎกและงานของพระสุกสะหวัน บุดขะหมวน (2559) ไว้ครบถ้วน

ในส่วนของการดูแลพระสงฆ์อาพาธในระดับจังหวัดนั้น คณะสงฆ์จังหวัดสุโขทัยได้มีมติในการดูแลและให้ความช่วยเหลือด้วยการถวายปัจจัยค่าชดเชยให้กับพระสงฆ์อาพาธ ข้อมูลล่าสุด ณ เดือนสิงหาคม 2568 กองบุญพระภิกษุอาพาธจังหวัดสุโขทัย (2568) พบว่า จังหวัดสุโขทัยมีพระสงฆ์อาพาธในระยะประคับประคองที่กุฏิชีวาภิบาล ทั้ง 5 รูป เขตพื้นที่ 3 อำเภอ ดังนี้ 1) อำเภอเมือง 2 รูป 2) อำเภอทุ่งเสลี่ยม 2 รูป และ 3) อำเภอศรีสัชนาลัย 1 รูป โดยเฉลี่ยแต่ละเดือนมีพระสงฆ์อาพาธจำนวนไม่เท่ากัน ซึ่งโรคที่พบมากที่สุด ได้แก่ เบาหวาน ความดัน และไขมัน ทั้งนี้ คณะสงฆ์ของจังหวัดสุโขทัย โดย ท่านพระเทพวชิรเวที (บุญโรจน์ จนฺทปญฺโญ) เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย ได้จัดตั้งสวัสดิการกองบุญพระภิกษุอาพาธของจังหวัดสุโขทัย เพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์ การจัดตั้งกองบุญฯ นี้ นับเป็นสิ่งสำคัญมากในการดูแลและประคับประคองพระสงฆ์อาพาธ เพื่อให้นำปัจจัยที่ได้รับไปดำรงชีพตามความเหมาะสม ซึ่งการดำเนินการนี้ คณะสงฆ์ของจังหวัดสุโขทัยมีมติเห็นชอบให้ดำเนินการโดยพร้อมใจกัน เพื่อให้การดำเนินงานด้านธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์เป็นไปตามหลักปฏิบัติตามธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ ปี 2560 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช), 2562) ข้อ 6 ระบุว่า การขับเคลื่อนสุขภาวะพระสงฆ์จังหวัดสุโขทัย เป็นหน้าที่ร่วมกันของทุกภาคส่วนในจังหวัดสุโขทัย ใช้ทางธรรมนำทางโลก ครอบคลุมปัจจัย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านข้อมูล ด้านการพัฒนา ด้านการบริการสุขภาพและสวัสดิการ ด้านการวิจัย และการพัฒนาชุดความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพโดยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชน ทำให้พระแข็งแรง วัดมั่งคง ชุมชนเป็นสุขต่อไปในอนาคต (พระครูปลัดวรธนกร กิตฺติญาโณ และคณะ, 2567) และข้อ 9 ระบุว่า วัดพึงจัดระบบการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ กุฏิชีวาภิบาล หรือ กุฏิสงฆ์อาพาธบนพื้นฐานของหลักพระธรรมวินัยที่เกื้อกูลต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเองและเอื้ออำนวยให้บรรลุเป้าหมายแห่งสิทธิและหน้าที่ด้านสุขภาพทุกประการ โดยจัดตั้งกองทุนสวัสดิการพระคิลานุปัฏฐาก และพระสงฆ์อาพาธทุกอำเภอ (พระครูปลัดวรธนกร กิตฺติญาโณ และคณะ, 2567) ทั้งนี้ การสร้างความเข้าใจและสร้างแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์

นอกเหนือจากกรอบและแบบแผนตาม ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ พ.ศ. 2560 นั้น การนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง จึงเป็นการพัฒนาการดำเนินชีวิตที่ดีงามของพระสงฆ์ที่ถูกต้องการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น หลัก ไตรลักษณ์ 3 ประการ มาใช้ในการดูแลสุขภาพจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาร่างกายและจิตใจที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างสมบูรณ์ หรือเป็นองค์รวมของความสัมพันธ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การวางแนวทางพุทธบูรณาการที่มีความชัดเจนจะส่งผลให้เกิดแบบแผนการปฏิบัติในด้านสุขภาพของพระสงฆ์จังหวัดสุโขทัย กอปรกับความสามารถการนำนวัตกรรมทางสุขภาพมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างวิทยาการสมัยใหม่กับหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาของชุมชนและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นๆ ภายใต้ข้อบัญญัติทางพระวินัยที่มีความสมดุลย์ เอื้อประโยชน์ต่อพระสงฆ์ในการดำเนินชีวิตตามแนวทางวิถีใหม่อย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาองค์ความรู้ในเรื่องของ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของจังหวัดสุโขทัย ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นการสร้างแนวคิดสำคัญที่จะช่วยให้ทุกคนมีสุขภาพที่ดี มีชีวิตที่ยืนยาวอย่างมีคุณภาพงานนวัตกรรมทางสุขภาพจึงมีส่วนสำคัญในการพัฒนาให้คนมีสุขภาพดี โดยลักษณะงานนวัตกรรมทางสุขภาพอาจอยู่ในรูป วิธีการ สิ่งประดิษฐ์ หรือการสร้างกระบวนการต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ งานนวัตกรรมทางสุขภาพจึงมีส่วนในการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล หรือการฟื้นฟูสุขภาพ ผู้ที่จะสามารถพัฒนางานนวัตกรรมทางสุขภาพนอกจากต้องมีความคิดสร้างสรรค์แล้วยังจะต้องใช้กระบวนการวิจัยที่เชื่อถือได้ เพื่อให้เกิดนวัตกรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริง (อำนวย ธัญรัตน์ศรีสกุล, 2561) และเพื่อศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีหน้าที่บริการทางสุขภาพอย่างถูกวิธีตามหลักนวัตกรรมการบริการสุขภาพ โดยการนำนวัตกรรมทางสุขภาพยุคใหม่มาประยุกต์ใช้กับหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้พระสงฆ์มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดีขึ้นตามรูปแบบการบูรณาการเชิงพุทธที่มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตวิถีใหม่หรือ “New Normal” อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังขาดกระบวนการที่เป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัยโดยเฉพาะ ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษากระบวนการดังกล่าว พร้อมทั้งสังเคราะห์กรอบแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพให้เหมาะสมกับบริบทดังกล่าวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมกับนวัตกรรมทางสุขภาพ

2. เพื่อศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

3.เพื่อเสนอกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสังเกตการมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ร่วมกับวิธีสืบค้นเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร (Document Sources) และเก็บข้อมูลภาคสนามจากตัวแทนของประชาชน ตามประเด็นที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ มุ่งเน้นประเด็นในการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับนวัตกรรมทางสุขภาพในพระพุทธศาสนาโดยใช้การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Sources)

1) ขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) โดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) ขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือ ตำรา เอกสารบทความทางวิชาการ เอกสารสิ่งพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างสุขภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในพื้นที่ 9 อำเภอ จำนวน 16 รูป/คน แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

(1) พระสังฆาธิการในจังหวัดสุโขทัย จำนวน 15 รูป

(2) เจ้าพนักงานสาธารณสุขในจังหวัดสุโขทัย 1 คน

อนึ่ง ผู้วิจัยได้ใช้การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (บุญมี พันธุ์ไทย, 2545) โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจาก พระสงฆ์ที่มีหน้าที่ด้านคิลานธรรม ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในระดับการบริหาร และการปฏิบัติงานคิลานธรรม นอกจากนี้ได้พิจารณาเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุขของจังหวัดสุโขทัยที่ปฏิบัติหน้าที่ร่วมมกับพระคิลานุปัฏฐาก โดยตรง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย โดยใช้การศึกษา

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) เพื่อสังเกตกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในภาคสนามโดยการบันทึกข้อมูล (Field Notes)

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) เพื่อสังเกตกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

สรุป วิธีการดำเนินวิจัยโดยศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารจากแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) ดังนี้ ประการแรก ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ รายงานการวิจัย บทความวิจัย และเอกสารอื่น โดยศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาวิจัย ประการที่สอง ทำการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ใช้ในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่และการนำไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิผล

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมกับนวัตกรรมทางสุขภาพ 2) เพื่อศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพ

ในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย 3) เพื่อเสนอกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย ดังนี้

1. ศึกษาหลักพุทธธรรมกับนวัตกรรมทางสุขภาพ

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระคิลานุปัฏฐากจะเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาตนเองและผู้ป่วยให้สามารถประยุกต์หลักธรรมเพื่อใช้ในการดูแลตนเองเมื่อป่วยไข้ และสามารถดูแลผู้อื่นได้ หากผู้ป่วยเข้าใจหลักธรรม คำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาถือเป็นแก่นของคำสอน เพราะการเจ็บป่วยและความตายเป็นทุกข์ และเป็นสัจธรรมที่เราทุกคนนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องพบเจอในทุกชีวิต ฉะนั้น ธรรมจึงเป็นยาใจที่จะสามารถบรรเทาทุกข์ให้กับผู้ป่วยได้ ด้วยทางจิตใจ โดยหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวข้างต้นจะเป็นหลักธรรมสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของพระคิลานุปัฏฐากนั่นเอง

การศึกษาวิจัยนี้ ได้ทำการศึกษาหลักพุทธธรรมที่สำคัญ 5 หลักธรรม ดังนี้

1) ไตรลักษณ์ เข้าใจธรรมชาติของชีวิต ย่อมมีความเสื่อมเป็นธรรมดา “อนิจจตา ทุกขตา อนัตตา”

2) ภาวนา 4 หมั่นพัฒนาตนเองให้ครบทุกด้าน คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา

3) อิทธิบาท 4 ความพึงพอใจในงานของตน คือ มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

4) พละ 5 การมีธรรม 5 ประการ เป็นเครื่องสร้างกำลังใจ คือ ศรัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ และปัญญาพละ

5) อัปปมาทธรรม คือ ความมีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา

สรุป การศึกษาคัมภีร์ต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้หลักพุทธธรรม เป็นส่วนสำคัญของการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการสร้างนวัตกรรมทางสุขภาพ ซึ่งเป็นจุดเริ่มในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในคัมภีร์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิผล

2. ศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

กระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการเรียนรู้ที่สามารถนำไปสู่การคิด คือ มีอนุสติ ใน 3 ประการ คือ 1) สุตมยปัญญา 2) จินตามยปัญญา 3) ภาวนามยปัญญา ซึ่งเป็น

พื้นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นทักษะกระบวนการที่สำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต

อนึ่ง การศึกษากระบวนการในทางพระพุทธศาสนาเป็นการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสมต้องมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ รวมกัน ได้แก่ 1) อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ 2) อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ 3) วิญญาณ คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่ออายตนะภายในอายตนะภายนอกกระทบกัน

ในส่วนของรูปแบบการศึกษากระบวนการแบบสากลตามแนวคิดของนักทฤษฎีการเรียนรู้ คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นรูปแบบหนึ่งที่สามารถพัฒนามนุษย์ได้ใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านพุทธิพิสัย 2) ด้านเจตพิสัย และ 3) ด้านทักษะพิสัย ทั้งนี้ ผู้วิจัย ได้วิเคราะห์กระบวนการแบบสากลผนวกเข้ากับหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา พบว่า กระบวนการเรียนรู้ใน 3 ด้าน มีดังนี้

1) ด้านพุทธิพิสัย

หลักการเรียนรู้เชิงพุทธ : 1) อนุปุพพสิกขา 2) ขันธ์ (รูปขันธ์/นามขันธ์) และ 3) อายตนะ

การประยุกต์ใช้หลักธรรม : 1) ไตรลักษณ์ 3 เข้าใจธรรมชาติของชีวิตย่อมมีความเสื่อมเป็นธรรมดา “อนิจจตา, ทุกขตา, อนัตตา” และ 2) ภาวนา 4 หมั่นพัฒนาตนเองให้ครบทุกด้าน (1) กายภาวนา (2) ศีลภาวนา (3) จิตภาวนา (4) ปัญญาภาวนา

2) ด้านเจตพิสัย

หลักการเรียนรู้เชิงพุทธ : อนุสติ

การประยุกต์ใช้หลักธรรม : อัปปมาทธรรม ความมีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา

3) ด้านทักษะพิสัย

หลักการเรียนรู้เชิงพุทธ : 1) อนุสติ และ 2) ขันธ์ (รูปขันธ์/นามขันธ์)

การประยุกต์ใช้หลักธรรม : 1) พละ 5 การมีธรรม 5 ประการ เป็นเครื่องสร้างกำลังใจ (1) ศรัทธาพละ (2) วิริยะพละ (3) สติพละ (4) สมาธิพละ (5) ปัญญาพละ และ 2) อิทธิบาท 4 ความพึงพอใจในงานของตน (1) ฉันทะ (2) วิริยะ (3) จิตตะ (4) วิมังสา

อนึ่ง ในทางพระพุทธศาสนาจุดหมายสูงสุดของการเรียนรู้ คือ การพัฒนาปัญญาขั้นสูง กระบวนการเรียนรู้หลักพุทธธรรม เป็นส่วนสำคัญของการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการสร้างนวัตกรรมทางสุขภาพ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการรับรู้เกิดจากอายตนะภายในกับ

อายตนะภายนอก อันก่อให้เกิดวิญญาณหรือเกิดเป็นความรู้แจ้งอารมณ์ ผัสสะ อันเป็นจุดเริ่มในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้ การวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานของพระคิลานุปัฏฐากในจังหวัดสุโขทัย มีการดำเนินงาน 5 ข้อ ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลเชิงลึก 2) สร้างกรอบแนวคิดโดยใช้ทฤษฎีเป็นฐาน 3) การออกแบบและวางแผน 4) ขั้นดำเนินงาน และ 5) ขั้นประเมินผล ซึ่งหากสามารถดำเนินงานได้ตามหลักการสร้างกระบวนการ จะสามารถดำเนินงานด้านสุขภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และมีผลสัมฤทธิ์ในการส่งเสริมงานด้านสุขภาวะด้วย

สรุป การศึกษากระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมพระคิลานุปัฏฐากต้องมีทักษะการพัฒนาองค์ความรู้ที่ครอบคลุม ทั้ง องค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในด้านปรัชญาระดับสากล ซึ่งจะช่วยให้สามารถพัฒนาและบูรณาการดำเนินงานของพระคิลานุปัฏฐากในจังหวัดสุโขทัยได้อย่างสัมฤทธิ์ผล

3) เสนอกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

รูปแบบการเสนอกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับนวัตกรรมสุขภาพนั้น ตัวแท้ของการศึกษาที่สำคัญคือการพัฒนาปัญญาที่เป็นแกนกลาง เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายใต้ตัวบุคคล กระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทัศนคติ ค่านิยม ที่ถูกต้อง ดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับนวัตกรรมสุขภาพเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นการพัฒนาแบบมีองค์รวม กล่าวคือ มีการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย และการพัฒนาทางด้านจิตใจ ให้กับตนเองและสังคมอย่างเป็นรูปธรรม และเอื้อประโยชน์อย่างแพร่หลาย ซึ่งจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันการขับเคลื่อนงานด้านสุขภาพในหมู่คณะสงฆ์ได้รับการอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจะเห็นได้ว่า ในการศึกษาวิเคราะห์หรือสร้างสรรค์นวัตกรรมในพระพุทธศาสนามีการพัฒนาก้าวหน้าขึ้นมากด้วย

สำหรับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม นั้น พระคิลานุปัฏฐากมีกระบวนการเสนอนวัตกรรมหลักพุทธธรรมที่นำมาพัฒนาด้านสุขภาพใน 4 มิติ คือ ร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยพัฒนากรอบแนวคิดเป็น “พุทธนวัตกรรมสุขภาพ” โมเดล ซึ่งมีรูปแบบ 4 โมเดล ดังนี้ 1) ธรรมะเป็นนวัตกรรมคุ้มครองใจ 2) นวัตกรรมสุขภาพ 4 มิติ 3) นวัตกรรมธรรมชาติบำบัด 4) นวัตกรรมกุฏิชีวาภิบาล โมเดลทั้ง 4 ประการนี้จะเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบในการปฏิบัติหน้าที่ด้านสุขภาวะของพระคิลานุปัฏฐาก และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในการช่วยเหลือพระสงฆ์ระยะสุดท้ายที่อาพาธหนักได้อย่างใกล้ชิด

สรุป การเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางการพัฒนาด้านสุขภาวะรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจ และการพัฒนาร่างกายให้เกิดความสมดุลย์ สามารถนำมาบูรณาการเพื่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

1. วิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับนวัตกรรมทางสุขภาพ

ในทางพระพุทธศาสนาได้ให้นัยสำคัญเกี่ยวกับสุขภาพใน 2 มิติด้วยกัน กล่าวคือ 1) มิติความสุขทางร่างกาย (กายิกสุข) เป็นความสุขที่เกิดจากการที่กลไกทางร่างกาย 2) มิติความสุขด้านจิตใจ (เจตสิกสุข) เป็นความสุขที่เกิดจากสภาพมีความรู้ ตื่น และเบิกบาน สามารถดูแลและพัฒนาตนเองในด้านสุขภาวะอย่างสัมฤทธิ์ผล สอดคล้องกับ พระสุกสะหวัน บุดขะหมวน (2559) กล่าวว่า ในการดูแลพระสงฆ์อาพาธ ถือตามวิถีปฏิบัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงเห็นพระสงฆ์อาพาธแล้วไม่มีใครช่วย จึงทำให้ พระสงฆ์ต้องไปดูแลพระสงฆ์อาพาธด้วยพระองค์เอง หลังจากนั้นเพื่อให้เกิดความมีน้ำใจในยามดูกันยามเจ็บป่วย ฉะนั้น ธรรมจึงเป็นยาใจที่จะสามารถบรรเทาทุกข์ให้กับผู้ป่วยได้ ด้วยทางจิตใจ โดยหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวข้างต้นจะเป็นหลักธรรมสำคัญต่อในการพัฒนากายให้ดำเนินชีวิตของพระคิลานุปัฏฐากนั่นเอง

2. วิเคราะห์กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนา มีจุดหมายของการเรียนรู้สูงสุดที่ปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาปัญญาซึ่งเป็นสิ่งที่ควรฝึกฝนและระมัดระวังให้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามธรรมชาติ เพื่อเป็นการศึกษาของชีวิต ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้หลักพุทธธรรม จึงเป็นส่วนสำคัญของการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการสร้างนวัตกรรมทางสุขภาพ

จากการศึกษาวิเคราะห์ของผู้วิจัย พบว่า กระบวนการเรียนรู้นั้นมี 3 ด้าน ดังนี้

1) ด้านพุทธิพิสัย กระบวนการด้านนี้ บ่งชี้ถึงเรื่องของสติปัญญา ความรู้ ความคิดความสามารถในการเรียนรู้และการเข้าสิ่งต่างๆ ซึ่งวิเคราะห์เปรียบเทียบจะเห็นว่าทฤษฎีนี้มีความเกี่ยวข้องกับหลักการเรียนรู้เชิงพุทธ 3 ประการ ได้แก่ 1. อนุปพฺพสิกขา 2. ขันธ์ 5 (รูปขันธ์/นามขันธ์) และ 3. อายตนะ เมื่อนำกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับหลักพุทธธรรม พบว่าหลักไตรลักษณ์ 3 มีความเกี่ยวข้องมากที่สุด คือ ส่งผลให้เกิดการวิเคราะห์อย่างเข้าใจธรรมชาติของชีวิตย่อมมีความเสื่อมเป็นธรรมดา “อนิจจตา ทุกขตา อนัตตา” รองลงมาคือ หลักภาวนา 4 การหมั่นฝึกฝนตนเองให้ครบทุกด้าน ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา

สอดคล้องกับพระครูสุตจินดาภรณ์ (2560) พบว่า ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้ไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน พบว่า หลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ คำสอนในเรื่องความทุกข์ ความทุกข์เป็นธรรมที่แน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นของสิ่งทั้งปวง เรียกว่า สามัญลักษณะหรือไตรลักษณ์

2) ด้านเจตพิสัย กระบวนการด้านนี้ บ่งชี้ถึงเรื่องของความรู้สึก อารมณ์ เจตคติ ค่านิยม และแรงจูงใจ เป็นสำคัญ ซึ่งวิเคราะห์เปรียบเทียบจะเห็นว่าทฤษฎีนี้มีความเกี่ยวข้องกับหลักการเรียนรู้เชิงพุทธ คือ อนุสติ เมื่อนำกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับหลักพุทธธรรม เรื่อง อัปปมาทธรรม คือ ความมีสติอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นหลักธรรมสำคัญในการคุ้มครองดูแลตน ดังเช่น พระมหาธีรพันธ์ ธีรกิตฺติ (2561) พบว่า อนุสสติ หมายถึง ตามระลึกอยู่เนืองๆ เป็นกัมมัฏฐานหมวดหนึ่งในกัมมัฏฐาน 40 อนุสสติทั้ง 10 ประการ มีกำลังสมาธิไม่เสมอกัน ให้ผลได้ตั้งแต่อุปาจารณสมาธิจนถึง ฌาน 4 คัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์กัมมัฏฐานรอม ฉบับวัดต้นผึ้ง ได้กล่าวถึงอนุสสติ 10 ประการ เหมือนกัน คือ พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ เทวตานุสสติ มรณานุสติ กายคตสติ อานาปานาสติ และอุปสมานุสสติ

3) ด้านทักษะพิสัย กระบวนการด้านนี้ บ่งชี้ถึงเรื่องของ การรับรู้ การปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อให้มีความถูกต้อง การฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอ และการทำอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งวิเคราะห์เปรียบเทียบจะเห็นว่าทฤษฎีนี้มีความเกี่ยวข้องกับหลักการเรียนรู้เชิงพุทธ คือ อนุสติ และ ขันธ์ (รูปขันธ์/นามขันธ์) เมื่อนำกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับหลักพุทธธรรม พบว่า หลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกันคือ พละ 5 ธรรม 5 ประการ เป็นเครื่องสร้างกำลังใจ 1) ศรัทธาพละ 2) วิริยะพละ 3) สติพละ 4) สมาธิพละ และ 5) ปัญญาพละ รองลงมาคือ อิทธิบาท 4 ความพึงพอใจในงานของตน 1) ฉันทะ 2) วิริยะ 3) จิตตะ 4) วิมังสา สอดคล้องกับ วรกฤต เถื่อนช้าง (2561) พบว่า รูปแบบด้านใฝ่เรียนรู้บูรณาการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธด้วยหลักอิทธิบาท เรียนอะไรก็ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า นโยบายลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ของ เบลจา-มินบลูม ทำให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

สรุป กระบวนการของพระคิลานุปัฏฐากในจังหวัดสุโขทัย มีการดำเนินงาน 5 ข้อ ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลเชิงลึก 2) สร้างกรอบแนวคิดโดยใช้ทฤษฎีเป็นฐาน 3) การออกแบบและวางแผน 4) ขั้นดำเนินงาน 5) ขั้นประเมินผล ซึ่งหากสามารถดำเนินงานได้ตามหลักการสร้างกระบวนการฯ ที่กล่าวไว้นี้แล้ว จะสามารถดำเนินงานด้านสุขภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และมีผลสัมฤทธิ์ในการส่งเสริมงานด้านสุขภาวะด้วย

3. วิเคราะห์เสนอกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงของโลกที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในแง่มุมของ 1) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม 2) การคิดอย่างมีวิจารณญาณในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะสามารถทำให้ประสบความสำเร็จในการอุปัฏฐากพระสงฆ์

ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้นวัตกรรมของพระคิลานุปัฏฐาก ได้แก่ ประการที่ 1 การรักษาแบบสมาธิบำบัด การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยอานาปานสติ 16 หรือ สติปัฏฐาน 4 จึงเป็นการพัฒนาจิต สมาธิ และปัญญาในขั้นสูง เพื่อให้เกิดปัญญาความรู้แจ้งตามหลักภาวนามยปัญญา ได้แก่ กรรมฐาน (ทำให้เกิดสมาธิ) วิปัสสนากรรมฐาน (ทำให้เกิดปัญญา) ประการที่ 2 การประยุกต์ใช้รอกกะลามะพร้าว และรอกไม้ไผ่ เพื่อช่วยเพิ่มการยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อและออกกำลังกายไปในตัว ประการที่ 3 การประยุกต์ใช้ศาสตร์มณีเวช เป็นนวัตกรรมหนึ่งที่สามารถปรับความสมดุลในร่างกาย ช่วยกระตุ้นระบบประสาท ระบบไหลเวียนโลหิต ประการที่ 4 การใช้สื่อเสียงหรือวีดีโอธรรมะ มาช่วยในการรักษาผู้ป่วยไข้ วิธีการนี้จึงเรียกว่า ธรรมโอสถ ประการที่ 5 การฝึกฝนการใช้นวัตกรรมทางการแพทย์สมัยใหม่ และเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ใน กุฏิชีวาภิบาล ซึ่งเป็นที่พักสงฆ์ในระยะสุดท้าย สอดคล้องกับ อภิรักษ์ วัฒนวิกกิจ (2567) พบว่า การเปรียบเทียบการดูแลพฤติกรรมที่บ้านผู้ดูแล พบว่า ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม ผู้ดูแลผู้สูงอายุในคลินิกชีวาภิบาล มีพฤติกรรมสุขภาพที่บ้านผู้ดูแล ในระดับปานกลาง แต่หลังเข้าร่วมกิจกรรม พฤติกรรมการดูแลสุขภาพที่บ้านของผู้ดูแล อยู่ในระดับดี

สรุป การดูแลด้านสุขภาวะ (Well-Being) เป็นการดำเนินงานอุปัฏฐากที่พระสงฆ์พึงมีต่อกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นไปตามสุขอนามัย อันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้สามารถก้าวไปสู่จุดหมายชีวิตที่ดีของพระสงฆ์ ภายใต้กรอบการดำเนินงานด้านคิลานธรรมที่มี ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พ.ศ. 2560 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช), 2562) เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานด้านสุขภาพในระดับพื้นที่โดยมุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของ คณะสงฆ์ วัด ชุมชน ภาครัฐและสังคม ในการออกแบบหรือสร้างกระบวนการของงานคิลานธรรมให้บรรลุเป้าหมาย โดยมีการสร้างกระบวนการสุขภาพตามแนวทางพุทธธรรม 5 ประการ และสร้างนวัตกรรมจากหลักพุทธธรรมที่มีผลต่อการบำบัดรักษาผู้ป่วยให้เป็นโอสถรักษาใจให้ดีงาม เข็มแข็ง มีความสุข มองเห็นทุกสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามจริง มีเหตุและปัจจัยส่งผล เกิดสติปัญญาในการ

พิจารณาเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา หรือ หาแนวทางในการคิดค้นวิธีการใหม่ๆ ที่เรียกว่า นวัตกรรม ให้เหมาะสมและเป็นไปตามสภาวะของธรรมชาติ

ทั้งนี้ ผู้วิจัย ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ออกมาเป็นรูปแบบโมเดล เพื่อเป็นต้นแบบในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ตามหลักพุทธธรรม โดยพัฒนากรอบแนวคิด พุทธนวัตกรรมสุขภาพ 4 โมเดล นอกจากนี้ คณะสงฆ์พึงจัดตั้งกองทุนด้านสุขภาพด้วยเพื่อให้มีงบประมาณสนับสนุนด้านการพยาบาล การพัฒนานวัตกรรม และการวิจัย เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านศักยภาพความรู้ ด้านการพยาบาล และด้านการสื่อสารของพระคิลานุปัฏฐากอย่างยั่งยืน

องค์ความใหม่

พระคิลานุปัฏฐากสามารถวิเคราะห์เหตุและปัจจัยได้อย่างชัดแจ้งก็จะสามารถออกแบบการเสนอกระบวนการได้อย่างถูกต้องตรงกับบริบทของกลุ่มเป้าหมาย สำหรับองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการนำหลักพุทธธรรม 5 ข้อ มาประยุกต์ใช้ มีดังนี้ 1) หลักภาวนา 4 การพัฒนาสุขภาพตามกระบวนการของหลักพุทธธรรมภาวนา 4 เป็นการพัฒนาจากรูปธรรม (กาย+ศีล) ไปสู่นามธรรม (จิต+ปัญญา) ซึ่งหากมีการพัฒนาครบทั้ง 4 ด้าน จะทำให้เกิดภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา 2) หลักพละ 5 การนำหลักพละ 5 มาประยุกต์ใช้ในการช่วยลดนิวรณ์ (อุปสรรค) ความเกียจคร้าน ความฟุ้งซ่าน ทำให้เป็นผู้มีวินัยในตนเอง สุขภาพดี และมีความสุขอย่างยั่งยืน 3) หลักไตรลักษณ์ การใช้ไตรลักษณ์ในการสร้างสุขภาพ คือ การเรียนรู้ที่จะ อยู่กับความจริง อย่างผู้มีปัญญาเพื่อให้กายเจ็บป่วยได้ แต่ใจไม่ป่วยตาม 4) หลักอัปปมาทธรรม การป้องกันโดยอาศัยสติเท่าทันเหตุการณ์ปัจจัยที่ทำให้สุขภาพเสื่อมเสีย และทำความเพียรในการพัฒนาสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์ทั้ง กาย จิต และ 5) หลักอิทธบาท 4 กระบวนการดูแลสุขภาพโดยประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 จะทำให้สุขภาพเกิดการพัฒนาจากภายใน กล่าวคือ สุขภาพจิตมีความสุข สุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพจิต/กาย ควบคุมได้ด้วยสติ และสุขภาพปัญญารู้ทันสุขภาพและความเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้พระสงฆ์มีระเบียบวินัยในการดูแลสุขภาพของตนเองได้ดี

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในนวัตกรรมทางสุขภาพในภาวะปกติใหม่ของพระคิลานุปัฏฐากจังหวัดสุโขทัย” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงสาธารณสุขควรให้งบประมาณในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์อาพาธในพื้นที่ระดับท้องถิ่น

2. กระทรวงสาธารณสุขควรจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดสร้างสถานที่ดูแลพระสงฆ์อาพาธในระดับจังหวัด

3. กระทรวงสาธารณสุขควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดสรรเงินในการดูแลพระสงฆ์อาพาธทั่วประเทศ

4. สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรมีบทบาทในการช่วยดูแลและจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนการดูแลพระสงฆ์อาพาธทั่วประเทศ

5. คณะสงฆ์ทุกจังหวัดควรจัดให้มีพระคิลานุปัฏฐากที่ช่วยดูแลพระสงฆ์อาพาธอย่างเพียงพอ

6. กระทรวงสาธารณสุขควรจัดให้มีคู่มือในการดูแลพระสงฆ์อาพาธในทุกจังหวัด

7. พุทธศาสนิกชนและผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในการช่วยส่งเสริมและสนับสนุนพระคิลานุปัฏฐากในการดูแลพระสงฆ์อาพาธ

8. คณะสงฆ์ควรมีบทบาทและนโยบายในการส่งเสริมหาอุปกรณ์เครื่องมือทางการแพทย์ในการช่วยดูแลพระสงฆ์อาพาธในเขตพื้นที่ในทุกจังหวัด

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปเป็นฐานข้อมูลในการแนะนำอบรมในเรื่องสุขภาพของพระสงฆ์อาพาธ

2. พระคิลานุปัฏฐากควรนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้กับพระสงฆ์อาพาธในพื้นที่ได้อย่างถูกต้องตามทักษะที่ได้อบรมมาอย่างเหมาะสม

3. ควรนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้กับนวัตกรรมสุขภาพเพื่อพระสงฆ์อาพาธ

4. คณะสงฆ์และสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดอุปกรณ์และนวัตกรรมทางการแพทย์เพื่อนำไปใช้ในพื้นที่กุฏิชีวาภิบาลได้อย่างเหมาะสม

5. ควรจัดให้มีการเพิ่มศักยภาพและบทบาทของพระคิลานุปัฏฐากโดยเพิ่มภาคีเครือข่ายให้มากยิ่งขึ้นทุกจังหวัดทั่วประเทศ

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบการวิจัย การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ผู้เขียนได้ใช้ ChatGPT (GPT-5.6 Luna) เพื่อช่วยตรวจแก้ภาษา ปรับสำนวน และเรียบเรียงเนื้อหาบางส่วนของต้นฉบับในระดับประโยคและย่อหน้า โดยไม่ได้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล หรือตัดสินใจผลการวิจัย ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับรองเนื้อหาทั้งหมดของบทความฉบับสุดท้าย และรับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของบทความทั้งหมด

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้สามารถเข้าถึงได้จากผู้เขียนโดยการร้องขออย่างสมเหตุสมผล

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน หรือองค์กรอื่นใด ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการวิจัยทั้งหมด และไม่มีผู้ให้ทุนเข้ามามีบทบาทในการออกแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล หรือการตัดสินใจเผยแพร่ผลงานวิจัย

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

พระครูวิบูลสาโรภาส (เฉลิม กนฺตสาโร) รับผิดชอบการกำหนดแนวคิดการวิจัย การออกแบบระเบียบวิธีวิจัย การดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล การเขียนต้นฉบับ และการตรวจแก้ปรับปรุงต้นฉบับ รวมทั้งตรวจสอบและรับรองต้นฉบับฉบับสุดท้ายโดยมี

พระวิสิทธิ์ ฐิตวิสทฺโธ ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลการวิจัยและให้คำปรึกษา

เทพประวิณ จันทร์แรง ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลการวิจัยและให้คำปรึกษา

เอกสารอ้างอิง

กองบุญพระภิกษุอาพาธจังหวัดสุโขทัย. (2568). *สรุปรายงานพระสงฆ์อาพาธในจังหวัดสุโขทัย.* กองบุญพระภิกษุอาพาธจังหวัดสุโขทัย.

บุญมี พันธุ์ไทย. (2545). *ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเบื้องต้น*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พระครูปลัดวรธนกร กิตฺติญาโณ, พระครูสุมนธรรมานุกูล, พระครูสุธรรมบุญเขต, พระครูปิยสีลขันธ์, พระครูพินิจธรรมรัต, พระสมนึก จิตตมโน, พระครูปริยัติการโสภิต, พระครูพิพิธธรรมงคล, และพระครูวิบูลสาโรภาส. (2567). *ธรรมนูญพระสงฆ์จังหวัดสุโขทัย พุทธศักราช 2566 : สู่พระแข็งแรง สร้างสุขภาวะชุมชนบนวิถีธรรม*. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ดัมมี่ไอเดีย.

พระครูสุตจินดาภรณ์. (2560). *การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. E-Thesis ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. https://e-thesis.mcu.ac.th/items/76

พระมหาธีรพันธ์ ธีรกิตฺติ. (2561). *ศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องอนุสสติกรรมฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์กัมมัฏฐานรอม* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. E-Thesis ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. http://pb.mcu.ac.th/site/thesiscontent_desc.php?ct=1&t_id=4540

พระสุกสะหวัน บุดขะหมวน. (2559). *การดูแลสุขภาพตนเองของพระสงฆ์ในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. Thammasat University Digital Collections. https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:138250

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วรกฤต เถื่อนช้าง. (2561). *การพัฒนาคุณภาพและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยขบวนการสื่อสร้างสรรค์เชิงพุทธ*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อภิรักษ์ วัฒนวิกกิจ. (2567). รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุและพัฒนาการดูแลผู้สูงอายุในคลินิกชีวาภิบาล เขตอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารอนามัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพชุมชน*, *9*(3), 49–58. https://he03.tci-thaijo.org/index.php/ech/article/view/2678

อำนวย ธัญรัตน์ศรีสกุล. (2561). นวัตกรรมทางสุขภาพ. *วารสารวิจัยและนวัตกรรมทางสุขภาพ*, *1*(1), 58–64. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/jhri/article/view/243189

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช). (2562). *ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). บริษัท โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์ จำกัด.